ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ В ПОЕМАХ Т. Г. ШЕВЧЕНКА „СОН” І „КАВКАЗ”

О. В. Нікітченко

Статья раскрывает особенности перевода фразеологических единиц на английский язык в поэмах «Сон» и «Кавказ». Особое внимание акцентируется на семантико-стилистических функциях фразеологизмов в языке оригинала и в языке перевода.

Ключевые слова: фразеологизм, фразеологический эквивалент, английский язык, украинский язык

У статті розкрито особливості перекладу фразеологічних одиниць англійською мовою в поемах „Сон” і „Кавказ”. Особливу увагу акцентовано на семантико-стилістичних функціях фразеологізмів у мові оригіналу й у мові перекладу.

Ключові слова: фразеологізм, фразеологічний еквівалент, англійська мова, українська мова

The article deals with the specialities of idioms in poems “The Sleep” and “The Caucasus” in English. The special attention is accentuated on the semantic and stylistic functions of idioms in the language of the original and translation.

Key words: idiom, idiom equivalent, English, Ukrainian

Проблема чіткого визначення труднощів при перекладі англійською мовою творів Т.Г. Шевченка, зокрема фразеологічних одиниць (ФО) у складі поетичних творів, і відсутність досліджень з названої проблематики визначають ***предмет*** і ***актуальність*** пропонованої роботи. ***Метою*** дослідження є встановлення змін, що трапляються при перекладі фразеологізмів англійською мовою в поетичних текстах.

Проблемами перекладу творів Т.Г. Шевченка англійською мовою займалися Джон Вір та Етель Ліліан Войнич. Перша ж англомовна публікація про Шевченка є коротким анонімним прозовим перекладом кількох рядків з поеми „Кавказ”, який з’явився в щомісячнику з Сан-Франциско, що його видавав Агапій Гончаренко: „ Our country is spacious and great and has many people … but all from the Moldavians to the Finns, are silent. Wherefore? Because a holy priest preached from the Scriptures that a swine herd King, who coveted his neighbor’s wife and killed his neighbor in order to get her, went to heaven … Ah! Christ Jesus, for whom wast thou crucified” [17].

Варто зазначити, що нечисленні статті, у яких йдеться про англомовну шевченкіану, мають лише узагальнювальний характер [4; 7]. Крім того, взаємодія мов на фразеологічному рівні теж досліджена недостатньо. Це питання, в основному, розглядалося в комплексі з іншими мовними проблемами. Однак деякі дискусійні питання перекладу фразеологічних одиниць набули теоретичного обґрунтування в працях С. Влахова, С. Флоріна [2], Р. Зорівчак [5; 6], В. Кононенко [8], В. Коптілова [9], О. Куніна [10], Л. Лисиченко, Г. Павловської [11], Я. Рецкера [13] та інших учених.

Розкриваючи колонізаційну політику царату, Тарас Шевченко в поемі „Кавказ” уживає ФО ***колоти очі*** ’дратувати когось, не давати спокою’[15, с.305] в мікроконтексті: *„Нам тільки сакля **очі коле**”* [20, І, с.326]. У перекладі Джона Віра: *„Just one thing does not give us rest”* [21, 15 березня, с. 14] зникла не лише образність вислову, а й іронія. Дослівно це звучить так: „Тільки одна річ не дає нам спокою”. Необхідно зазначити, що у фразеологічному фонді англійської мови зафіксовано семантичні, експресивно-емоційні та функціонально-стилістичні еквіваленти цього українського фразеологізму: ***to plague one`s view, to be still an eyesore*** [18, с. 208]**.**

Дуже складним є переклад англійською мовою старослов’янських запозичень.

Так, український фразеологізм, утворений на основі метонімічного перенесення, ***хліб насущний*** ’необхідне для прожитку, існування’ [14, с. 210] несе великий заряд експресії завдяки інверсії та семантичній місткості старослов’янізму ***насущний***, який є експресивним навіть за своєю внутрішньою формою (насущний – суттєвий – суть). У перекладі Джона Віра вживається вираз *daily bread*, фіксований англомовним словником [18, с. 145]. Рядки з поеми „Кавказ”, що становлять витриману в стилі біблійних пророцтв медитацію над долею поневолених царатом народів: „*Нам тілько плакать, плакать, І **хліб насущний** замісить Кривавим потом і сльозами”* [20, І, с. 323], – звучать по-англійськи менш сатирично: *„Ours but to weep and weep, and weeping, To knead the daily bread we eat with tears and sweat and blood unending”* [21, 15 березня, с.14]. У збірнику перекладів поеми „Кавказ” фразеологізму ***хліб насущний*** відповідає вираз *daily bread* [19].

Фразеологізм ***стати на прю*** [20, І, с. 323] ’вступати в боротьбу з ким-, чим-небудь’ [15, с. 688] в англійському перекладі набирає конкретного значення: *стати на прю – to rise and strive with Thee* [19] (тобто стати на боротьбу з тобою). Хоча в перекладі подано архаїзований займенник *thee*, а не сучасна форма *you,* урочистість втрачається, висловлювання стає стилістично нейтральним.

Вираз ***божії глаголи*** [20, І, с. 324] перекладається як *Word of God* ’слово Господнє’ [18, с. 725]. Старослов’янізм ***глаголи*** втрачає при перекладі урочистість, піднесеність і набирає ознаку нейтральності.

Рядки з поеми „Кавказ”: „ ***Лягло кістьми*** *людей муштрованих чимало*” [20, I, с. 324] – звучать у перекладі зі збереженням емоційно-експресивного забарвлення. Щоправда, ФО ***лягти кістьми*** ’загинути, відстоюючи, захищаючи кого-, що-небудь’ [15, с. 360] передається описово – метафоризованим висловом „*Many a fate has left a soldier’s bones upon those hills”* (Багато залишила доля солдатських кісток на цих пагорбах)[19].

Рядки поеми „Сон”: „*Всі пузаті до одного* ***в землю провалились****!”* [20, I, с. 251] пройняті сарказмом, що посилюється просторічним фразеологізмом ***провалитися в землю*** ’раптово, безслідно і т. ін. зникнути’ [15, с. 572]**.** У перекладі Джона Віра: “The fattest of the fat – And instantly they disappeared, Just vanished into air!” [21, 1 лютого, с.14] – ФО ***в землю провалились*** втрачає саркастичність: *вони раптом щезли*. Компонент ФО, виражений дієсловом ***to vanish*** (розчинилися в повітрі), звучить романтично, ввічливо.

У перекладах Джона Віра зафіксовано прямі відповідники усталених виразів, еквівалентних як за змістом, так і за стилістичним навантаженням: *течуть ріки, Кровавії ріки!* [20, I, с. 324] – *rivers slow, The blood of men in rivers!* [21, 15 березня, с.14]. Вульгарно-просторічний фразеологізм ***дати дулю*** *’відмовити кому-небудь у чомусь, нічого не дати і т. ін*.’ [15, с. 61] із в’їдливою іронією в перекладі Джона Віра звучить як *„Perhaps he’ll deign to slap a face or show a royal fig”* [21, 1 лютого, с.11]. Переклад та оригінал збігаються за образністю. Втрата стильового контрасту, спричиненого внутрішньою формою та семантикою лексеми *благоволити*, компенсується прикметником *royal* (королівський) і дієсловом *to deign* (благоволить), що належить до книжної лексики.

Висновки. Отже, фразеологічні одиниці в поетичних творах Т.Г. Шевченка перекладаються англійською мовою за допомогою фразеологічних еквівалентів або лексичних відповідників. При цьому в перекладі може зникати образність, іронія. Висловлювання зі старослов’янськими запозиченнями втрачають урочистий тон, стають стилістично нейтральними.

Література:

1. Березинський В.П. Про деякі труднощі перекладу творів Т.Г. Шевченка англійською мовою// Теория и практика перевода. – К., 1984. – Вып.11. – С. 30-39.
2. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. – М., 1986.
3. Зайченко Н.Ф., Коваль-Костинська О.В., Паламарчук О.Л. Національно-культурний компонент мовної семантики як перекладознавча категорія // Мовознавство. – 1998. – № 2-3. – С. 179-187.
4. Зорівчак Роксолана. Хто започаткував англомовну шевченкіану? (Штрихи до портрета А. Гумницького) // СІЧ. – 2003.– №3. – С.36-43.
5. Зорівчак Р.П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія. – Львів, 1983.
6. Зорівчак Р.П. Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів української прози). – Львів, 1989.
7. Коломієць Л. Українська словесність в англомовних джерелах: перші літературно – критичні публікації та переклади // Дивослово. – 2000. – №1. – С. 7-10.
8. Кононенко В.И. Фразеология русского и украинского языков. Сопоставительное исследование // Сопоставительное исследование русского и украинского языков. Лексика и фразеология (синхронический и диахронический аспект). – К., 1972.
9. Коптілов В.В. Першотвір і переклад. – К., 1972.
10. Кунин А.В. О фразеологической интерференции // Методы билингвистических исследований. – М., 1976.
11. Лисиченко Л.А., Павловская Г.В. Сопоставительное исследование русской и украинской фразеологии // Сопоставительное исследование русского и украинского языков.
12. Прадід Ю.Ф., Щербачук Л.Ф. Способы перевода фразеологизмов в русском издании романа О.Гончара „Собор” // Ономастика і апелятиви. Вип. 5. – Дніпропетровськ, 1999. – С.100-108.
13. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика. – М., 1974.
14. Словник української мови: В 11 тт. – К.: Наукова думка, 1977. – Т.5.
15. Словник фразеологізмів української мови. – К: Наукова думка, 2003.
16. Тарас Григорович Шевченко в інтернаціональних літературних зв’язках. – К.: Вища школа, 1981.
17. Tarnawsky M. Ukrainian literature in England: Articles in Journals and Collections, 1840-1965. – An Annotated Bibliography. – Edmonton,1992.
18. The Oxford Russian dictionary. – Oxford-Moscow, 1999.
19. Шевченко Т. Кавказ: Поема. – Київ: Головна спеціалізована редакція літератури мовами національних меншин України, 2003.
20. Шевченко Т.Г. Повне зібрання творів: У 6-ти тт. – К.: Вид-во АН УССР, 1963-1964.
21. // Ukrainian Canadian. – 1961.